

DAĞLARCA ŞİİRİNİN FELSEFİ BOYUTU

Füsun AKATLI*

Felsefeyle edebiyatın, özellikle de şiirin ilişkileri hep sorunlu olagelmiştir. Antik çağ felsefe metinlerinin bugüne kalabilen fragmanlarının filolojik incelenmeleri sonunda, bunların pek çoğunun şiirsel (ya da en azından manzum) metinler olarak yazıldığını görüyoruz. Parmenides, Herakleitos gibi ilkçağ filozofları filozofluklarıyla öne çıkmışlardır. Onları “şuara”dan saymıyoruz bugün baktığımızda. Ama felsefi söylemleri hep şiir biçimindedir. Homeros’u ise biz bir ozan olarak değerlendiriyoruz öncelikle. Ama İlyada ve Odysseia’nın, içlerinde gözardı edilemeyecek felsefi öğeler barındırdığı da kabul edilmiş bir gerçek. Antik çağda şiirle felsefenin, felsefeyle bilimin iç içe yaşamaları doğal karşılanıyor. Bu ilişkilerin sorun olarak değerlendirilmesi, daha net bir söyleyişle, felsefenin karşımıza edebiyat ya da şiir kılığında çıkmasına; edebiyatın ya da şiirin ise felsefi bir söylem barındırmasına önsel bir kuşku ile yaklaşılması daha yakın yüzyıllara tarihlenebilir. Bilgi ve sanat alanları birbirinden kesin sayılabilecek çizgilerle ayrıldıkça ve bu alanlar da kendi içlerinde, yine özgül dallara bölündükçe, birinin diğeriyle fazlaca içli dışlı olması bir çeşit sınır aşımı, hakka tecavüz olarak değerlendirilmeye başlandı. Büyük sistemler çağı olarak bilinen 17. ve 18. yüzyıllarda edebiyatla felsefenin yolları tamamen ayrıldı ve hatta biraz da bu alanlar birbirlerine sırt çevirdiler diyebiliriz. Öyle ki, düşünce tarihinin ana dönemeçlerinden birini oluşturan büyük filozof Immanuel Kant’ın eseri, kuru ve salt aklın bir ürünü olmanın da ötesinde, eni konu “kötü” yazılmış bir eserdir. Hiç değilse, onu böyle değerlendirenler çoğunlukta.

19. yüzyılda ilerlerken ve özellikle 20. Yüzyılda edebiyat-felsefe ilişkisinin çehresi yeniden değişmeye başladı. Bir yanda gittikçe güç

* Yard.Doç., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.

kazanan pozitivist düşünce akımları her türlü metafiziğe köktenci reddiyeler düzerken, öte yanda insanı ve hayatı olanca doluluğuyla kavrama girişimindeki kimi filozoflar, felsefelerini, insan ve dünya tasarımlarını alabildiğine lirik bir söylemle, metaforlarla besleyerek, hatta metaforlara indirgeyerek ifade ediyorlardı. Felsefeyle şiirin birbirinden ayırt edilmezcesine kucaklaşmasının doruktaki örneği, hiç şüphesiz, Zerdüş'tün ağzından konuşarak yüzyılın dünya, insan, yaşam, toplum kavrayışının ortasına bomba gibi düşen ve ortalığı tarumar eden Friedrich Nietzsche'dir.

Heidegger, Kierkegaard gibi filozoflar, iki dünya savaşı arasındaki bunalımlı dönemlerin düşünürleri ve özellikle de Varoluşçu felsefenin yaygınlık kazanmasıyla birlikte, her ikisi de 20. Yüzyılın çok önemli yazarları olan Albert Camus ve Jean Paul Sartre'ın öykü, roman ve tiyatro oyunları felsefenin edebiyat içinde yer almasını mesrulaştıran örnekler olarak dikkati çekerler. Öte yandan, pozitivist temelli düşünce akımları; özellikle anglosakson kökenli analitik felsefe düşüncesi, mantıkçı empirizm ve Viyana Çevresi düşünürleri, felsefeyi genelde dilin mantıksal analizi olarak yorumladıklarından dolayı, sadece her türlü metaafiziği yadsımağa kalmıyorlar; bizim metafizik olarak nitelendirmeyeceğimiz türdeki düşünce ürünlerini de metafizik sayarak felsefe dışına atıyorlardı. Felsefenin tarihi boyunca üç ana inceleme alanı olarak karşımıza çıkan Varlık, Bilgi ve Değer bu düşünürlerce kaale alınmıyor; yalnızca Bilgi Felsefesine (o da bilimsel bilgi ile sınırlanmak koşuluyla) itibar ediliyordu. Bu durumda, değerleri konu alan disiplinlerin araştırılması konusundaki tutumları oldukça yadırgatıcı bir dar açığa yerleşmişti. Gerek etik, gerek estetik değerler ve örneğin hukuk felsefesi gibi yine değerlerle bağlantılı bir disiplin, tarih felsefesi gibi kavram ve dil analizinin ötesine geçen bir araştırma alanı; saygınlıkları kabul edilse bile felsefeden dışarı kovuluyordu. Felsefeden saymadıkları bütün bilgi alanlarını metafiziğin şemsiyesi altına sıkıştırmakta sakınca görmezken, çok ilginç bir yorumla, "Felsefenin uğraşamayacağı bütün bu konular, ancak edebiyatta ve şiirde gerçek ifadelerini bulabilirler" şeklinde bir düşünceyi benimsiyorlardı.

Tüm insan etkinlikleri arasında en itibarlı mevkie bilimlerin ve bilimsel düşüncenin yerleştiği bu pozitivist çağda edebiyatla felsefe arasına giren kara kedi; aynı yüzyılın güçlü felsefe ve edebiyat akımlarından, başta varoluşçuluk olmak üzere, insan merkezli kimi görüşleri tarafından epeyce itilip kakıldıysa da varlığını günümüze kadar hep hissettirdi.

Buraya kadar felsefenin edebiyata ve şiire nasıl bir yaşama alanı tanıdığı üzerinde durduk. İşin bir de karşı cephesi var elbet. Acaba edebiyat ve şiir felsefeye bağışlayıcı bir sevecenlikle kucak açıyorlar mıydı? Bu soruya olumlu yanıt vermek de pek kolay değil. Bir disiplin olarak edebiyat eleştirisi de, inceleme ve çözümlenme ve değerlendirmelerinde, saf (pure) edebi olanın, has şiir kumaşından olanın içindeki felsefe tortularını kusur saymaktaydı. Eğer herhangi bir edebiyat ürününün, bir şiirin içinde felsefi bir öz, ya da felsefi sayılabilecek bir öge bulunuyorsa; buna ancak edebiyat yapıtının rengini ve dokusunu değiştirmeyecek biçimde özümsemiş, assimile edilmiş olarak sunulması halinde cevaz verilebilirdi. Yani nasıl ortodoks pozitivistler Nietzsche'yi ya da Sartre'ı "şiir yazıyor, edebiyat yapıyor" diye felsefeden dışlıyorlarsa, edebiyatçılar da yapıtında felsefeyi edebiyatın önüne geçiren, edebiyatını felsefesiyle var eden yazarların, şairlerin notunu kırıyorlardı.

Dağlarca şiirinin felsefi boyutları gibi bir konunun takdimini üstlenmiş bir kişi olarak, ben nerede duruyorum? Benim konumum, özellikle edebiyat-felsefe ilişkilerinin tartışıldığı bir bağlamda, oldukça ilginç. Çünkü ben hem felsefeciyim, hem edebiyatçıyım. Yani, taraf olamayacak yada her iki tarafta da olabilecek bir konumda. Bu iki alan kardeş kardeş geçindikleri sürece mesele yok. Ancak görüyoruzki, pek çok durumda, hiç olmazsa felsefenin de edebiyatın da yetkin ürünleri söz konusu olduğunda, bu mümkün görünmüyor. O zaman benim, kendi durduğum yeri belirlemem bundan sonra söyleyeceklerimin doğru yorumlanabilmesi açısından önem taşıyor. Kısaca ifade etmek gerekirse, ben inanca değil, akla ve bilgiye öncelik veren, bilimlerin ışık tuttuğu yolda yürümeyi doğru bulan, aydınlanmacı bir felsefeden yanayım. Bilgi verme iddiasındaki her türlü metafiziğin tamamıyla karşısındayım. Mistisizmle herhangi bir alışverişim olmadığı gibi, mistik temelli

yaklaşımları felsefe kapsamında görmüyorum. Bu bakımdan, ilk bakışta, yüzyılımızın bilimci-pozitivist düşünürleriyle bir akrabalık içinde gibi görülebilirim. Ancak onlarla çok önemli bir farkımız var: Ben, felsefenin sadece bilgi konularını inceleyen ve her türlü sistemli dil yapısının analizini yapmaktan başka bir görevi olmayan bir disiplin olduğu düşüncesine de, metafiziğe olduğum kadar karşıyım. Varlık ve Değer problemlerinin de felsefenin çok önemli ve işlevsel bir alanını oluşturduklarını düşünüyorum. Üstelik, insan fenomenlerini sorgulayıp aydınlatmaya çalışan düşünce çabalarının “metafizik” olarak nitelenmesine temelden itirazım var.

Dolayısıyla, Nietzsche’den Husserl’e, Heidegger’den Bergson’a, Kierkegaard’dan Sartre’a; insan ve varoluş sorunsallarını didikleyen bütün filozoflar, bence felsefenin yüzaklarıdır. Felsefeci olarak konumumu böyle özetlemiş olayım Edebiyatçı olarak ise, az önce edebiyat eleştirisi disiplininin cevaz verdiği ve vermediği felsefi öğelerden söz ederken ortaya koymaya çalıştığım düşüncemi büyük ölçüde benimsiyorum ben de. Bir edebiyat yapıtının içinde felsefenin çıplak bir halde bulunması, o yapıta değer kaybettirir. Çünkü orada bir beceriksizlik var demektir. Ne o felsefe, felsefe olarak kalabilir edebiyat dokusu içinde; ne edebiyat edebiyatlığını koruyabilir böyle bir öğeyi yama gibi taşıdığında. Nitekim felsefesini şiirsel bir söylemle sunan Nietzsche’yi hepimiz tanyorsunuz; tüm insanlığa seslenmiş ve kalıcı bir sözün sahibi olmuş, bir filozof. Ama felsefe öğelerini şiirselleştirmeksizin şiirin içinde bir tortu gibi taşıyan hiçbir şairin adını bilmezsiniz. Çünkü kendini şair olarak var edemeden silinip gitmiştir mutlaka. Felsefenin bir edebiyat yapıtının bir boyutu olarak ele alınabileceği örnekler, dünya edebiyatında da çok değildir, bizim edebiyatımızda büsbütün azdır. Şüphesiz pek çok büyük edebiyat yapıtında felsefi boyut arayabilirsiniz, bulursunuz da Shakespeare’den Goethe’ye, Dante’den Dostoyevski’ye Proust’tan Camus’ye pek çok örnek akla gelebilir. Ama felsefeyi ağırlıklı olarak yapıtının özü sayabileceğimiz; ya da yapıtını kavramaya çalışırken felsefi boyutun görmezden gelinmeyecek kadar ön plana çıktığını saptadığımız yazar ve şairlerin sayısı çok değildir. Çünkü ne kadar çok felsefe varsa, tortu bırakılmadan eritilmesi okadar daha zor olur. o felsefeyi, o şiirin, o

romanın, o oyunun içinden sıyrıp çıkartamayacağımız kadar içkin, içselleşmiş (immanent) kılmış olmalı yazar. Edebi tadı, şiir tadını hiç bozmadan yapabilmiş olmalı bunu Bir kaşık felsefe ile bu iş daha kolaylıkla başarılabilir belki; ama bir galon felsefeyle şiir üretmek çok tehlikelidir.

Çağdaş Türk edebiyatına baktığımızda; felsefeyi şiirinin bi boyutu olarak, yani o şiirin yapıtaşlarından biri olarak görebileceğimiz şairlerin sayısı da pek az bu nedenle. Yanlış anlaşılmasın, bir şiirin felsefi boyutlu bir yapı göstermesini ne bir erdem olarak değerlendiriyorum, ne de bir kusur olarak. Sadece bir olgu olarak saptanabilen durumlardan söz etmek istiyorum. Benim değerlendirebildiğim kadarıyla, Türk şiirin büyük ustaları arasında üç kişinin şiiri bu niteliği göstermektedir: Melih Cevdet Anday, Behcet Necatigil ve Fazıl Hüsni Dağlarca. Bu şairlerimizde felsefe şiire öylesine sinmiş ve içselleşmiştir ki, artık ne onsuz düşünebilirsiniz o şiiri, ne de ayrıştırabilirsiniz. Felsefe ile edebiyatın buluşup ortak yaşayabildiği ve her iki tarafı da rencide etmeksizin, felsefeye değilse de şiire artı değer sağlayarak bütünleşebildiği örneklerdir bunlar. Belki bazı fireler verilmiştir bazı şiirler diğerlerinden daha az başarılı olmuştur; ama toplama baktığımızda bu kanaatimiz perçinlenecektir.

Bütün bunlardan sonra, Dağlarca şiirinin felsefi boyutu üzerine neler söylenebileceğine bakalım: Şimdi, artık felsefe tartışmalarının dışına çıkıyoruz. Bu şiir corpus'unda saptadığımız felsefi özün; hangi felsefi görüşler tarafından benimsenip hangileri tarafından felsefe sayılmayacağına girmiyoruz. Söz gelimi, ben kendi düşünsel konumumu belirlerken, mistisizmi felsefe kapsamında görmediğimi söyledim. Ya da bilimsel olarak denetlenemeyecek bilgi verme savındaki kimi görüşlerin metafizik sayılacağı ve metafiziğin felsefe sayılıp sayılmayacağı tartışmalarından söz ettim. Artık bunlara değinmemiz konu dışına çıkmak olur; çünkü biz felsefe üzerine değil, şiir üzerine konuşmak üzere toplandık burada. Hem ister istemez metafizikten de mistisizmden de söz etmek durumundayız. Dağlarca şiirinin felsefi boyutu üzerinde dururken. Çünkü o şiirinin düşünsel özü olarak büyük ölçüde bu kaynaklardan beslenmiş görünüyor.

Dağlarca'nın şiir birimi burada pek çok yönleriyle ele alındı/alınacak. Çok yazmış, şiirini elli yılı aşkın bir süredir gerek dil-biçim olarak, gerek ileti-öz olarak, gerek işlevsel açıdan bir araç olarak işlemiş, değiştirmiş, geliştirmiş, biçimlendirmiş çok önemli bir şairle karşı karşıyayız. Nicelik ne kadar bir şairin değerinin bir ölçütü olmasa da, Dağlarca durumunda, en azından onun ilgisinin, çabasının hatta yaşama tavrının bir göstergesi olarak çıkıyor karşımıza. Doksan kitaplık bir corpus'u okuyup sindirerek tüketmek bile kolay değil; nerede kaldı ki inceleyip çözümlenerek tüketilebilsin. Felsefi boyutun ağırlık taşıdığı üç kitap, tuhaf bir raslantı olsa gerek, benim en severek okuduğum şiirleri kapsıyor. Bu da belki hazırlığımı biraz daha zevkli kılan tarafı işin kolaylaştıran diyemesem de!

Dağlarca'nın üç ayrı dönemine ait bu kitaplar aynı zamanda: **Çocuk ve Allah** (1940), **Asu** (1955), **Uzaklarla Giyinmek** (1990).

Çocuk ve Allah'ın yayınlandığı yıllar Türk şiirinde Garip akımının, Toplumcu Gerçekçi şiir akımının ve Nazım Hikmet'in şiirlerinin etkisinin ağırlıkta olduğu yıllardı. Fazıl Hüsnü, bu şiir anlayışlarının tamamen dışında, tamamen kendine özgü bir şiiri kurmaktaydı. Aradan geçen 60 yıl boyunca da o hep akımlar üstü, sadece kendisiyle tanımlanabilen bir şiiri sürdürdü. **Çocuk ve Allah**'ta kullanılan imgelerin çoğu kutsal sayılan kavramlara ilişkindir. Dinsel çağrışımlı simgelerin, ritüellerin ördüğü bu şiir dünyası, bir çocuğun inançla ilişki kurma sürecine yaklaşımlar getirir. Dinin felsefeye bağlantısı, müslümanlık söz konusu olduğunda, Tasavvuf düşüncesi içerisinde kurulabilir. Dolayısıyla, Dağlarca şiirinin felsefi boyutunun ilk işaretlerini biz, **Çocuk ve Allah**'da yansıyan Tasavvuf düşüncesinin izini sürerek yakayabiliyoruz. Ancak ne sofu bir müslümanlık söz konusudur burada, ne de teslimiyetçi bir iman çağrısı dile getirilmektedir. Dağlarca'yı "müslüman bir şair" diye nitelememizi haklı çıkaracak yeterli veri bulamayız bu kitapta. Şiiri, gizemci bir düşünce biçimi olan Tasavvufun izlerini taşımaktaysa da, merkezde bulunan çocuk gözü, kurulan dünyayı masalsılaştırmakta; yaratılış, inanç, dua, ölüm, talih, tevekkül gibi kavramlar saf bir çocuk dünyasının içinde yer aldıklarında cevaplardan çok sorular öne çıkmaktadır. Zaten Dağlarca'nın felsefeye bağlantısını düşündüren önemli özelliklerden biri

de, şiirlerinde “soru”nun adeta somutluk kazanarak düşünceyi kurcalamasıdır.

Mistisizm ve Tasavvuf, özellikle **Çocuk ve Allah** bağlamında, başlıbaşına ele alınıp derinleştirilecek yönsemeleri Dağlarca şiirinin. Ben burada buna sadece, bizi felsefi boyutla buluşturacak köprülerin ilki olması bakımından değindim. Belki başka arkadaşlarım bu konuyu derinleştireceklerdir. Din temalarını öne çıkaran bu ilk dönem kitabına, onbeş yıl sonra, şairin metafizik düşünceler içeren ve felsefeye bir yaklaşıma daha yakın görülebilecek bir sorgulamayla ilerleyen **Asu** adlı kitabı izler.

Felsefenin başlıca araştırma alanlarından birinin Varlık kavramı ile ifade edilen alan olduğunu belirtmiştik. Varlık’la uğraşan felsefe disiplini Ontoloji gibi özgül bir ad taşır ve çağdaş felsefecilerin pek çoğu tarafından modern bir tür metafizik olarak algılanır Dağlarca şiirinde felsefi boyut, karşımıza sık sık varlık kavramının soruşturulması ve çeşitlendirilmesi bağlamında çıkmaktadır. **Asu**’da da, **Uzaklarla Giyinmek**’te de. 1990’ da yayınlanan bu son kitap “Sığmazlık Gerçeği” gibi bir alt-başlık taşımakta ve bu alt-başlık bizi doğrudan doğruya felsefi bir yorumlamaya sevk etmektedir. Varlık; başta doğa olmak üzere, somut varolanların şiire taşınmasıyla sorgulanır. “Yaratık”lar, “yaratılmış olanlar” diye de bakabiliriz biz, dağlara, taşlara, kuşlara, hayvanlar, çocuklara, insanlara... Tıpkı ontolojinin yaptığı gibi Dağlarca da bunları, başka bakımlardan değil de, özellikle var olmaları bakımından kucaklamaktadır andığımız kitaplardaki şiirlerinde. Varlık sorunsalı karşıt kavramıyla (mefhum-u muhalifi ile) birlikte yer alır Yokluk, ölüm ve bu karşıt kavramların çarpışması ile ulaşılan bir üçüncü aşama, deyim yerindeyse bir sentez: Sonsuzluk kavramı. Varolmanın ve yokolmanın birer süreç olarak algılanması durumu da bizi ve Dağlarca’yı doğal olarak “zaman” kavramının irdelenmesine götürecektir. **Asu**’da “zaman” kavramı “sürez” olarak adlandırılır. Sürez, az önce değindiğim “sığmazlık gerçeği” ile birlikte; incelemeye çalıştığımız felsefi boyutun ana eksenini oluşturacaktır.

Zaman konusunu derinleştirerek sorgulamayı gerekli gören Dağlarca, şiir yapıtının baştan beri sözünü ettiğimiz otonomisini

zedelemekten kaçınmak amacıyla olsa gerek, **Asu**'nun başına bir önsöz eklemiş ve şiirin kabul etmeyeceği açıklama, öne sürme, kanıtlama gibi düşünce adımlarını orada sergilemiştir. Sürez'in (zamanın) başı sonu yoktur. Ölüm ile sona ermez. Sürez'e sonsuzluk boyutu egemendir. Bu bitmez tükenmez, ebedi sürez adeta bir döngü olarak tasarlanmakta; bu da bize başta Nietzsche'nin "bengi dönüş" kavramı olmak üzere, birçok filozofun zaman tasarımının ana yapısını hatırlatmaktadır. Dağlarca bunu şöyle ifade ediyor: "Kişi usunca, yüreğince bir değirmiye ulaşır. Hangi çağda yaşarsa yaşasın Asu'ların birbirlerini görebilmeleri, tanıyabilmeleri bundandır." Aynı sürezde yer alma durumu, başı sonu belli olan bir çağda çağdaş olarak yaşamaktan çok farklı bir şeydir. Dolayısıyla, çoktan ölmüş biriyle de düşünce ve duygu paylaşımından ötürü aynı sürezde bulunuyor sayılabilir kişi. Ruhun ölümsüzlüğü temasına oldukça yakın görünen bu sürez kavramı, Dağlarca'yı evrenselin ve sonluluğu aşabilen varlığın sorgulanmasına götürür.

Asu'daki şiirlerde rastlanan Zaman kavramının, nasıl bir zaman kavrayışı içinde sonsuzluğu ve şimdiyi aynı anda kucakladığını belki sezebilirdik; ama şair işi tesadüfe bırakmak istememiş ve bir önsözle bizim lirik kavrayışımızı güvence altına almak istemiştir. **Uzaklarla Giyinmek**'te fiziksel varoluşu "değirmi" bir biçim olarak tasarlanan Sürez kavramı, "sığmazlık" kavramıyla bağlantısı açısından daha da zenginleştirilmektedir. Varlığın, tek bir var olanın bir başlangıç ve bir sonla sınırlanan gelgeç varlığına sığamayarak taşmasını ifade etmek ister "sığmazlık" kavramı. İlkçağ felsefesinde Yeni Platoncu akımın temsilcisi Plotinus **Bir** diye adlandırdığı kavrama böyle bir işlev yüklemekteydi. Bir o kadar doludur ki, taşar ve tüm varlıklar ondan türer. Batı dillerinde **emanation**, Osmanlıcada **sudur** terimleriyle karşılanan bu sığamayıp taşma ve kendinden tüm diğer varlıkları türetme oluşturma etkinliği, **Uzaklarla Giyinmek**'in ana teması durumundadır. Dağlarca ontolojisinin (bu kavramsal analiz ve teemmüllerle uğraşırken dilimin ucuna geliverdi bu kelime, değiştirmek istemedim) temelindeki argüman, onun bir dizesinde apaçık ifadesini bulmaktadır: "Varlık, yokluğun sığmadığıdır". Ne var ki bu kadar açık ve salt felsefe içerikli bir söyleme, belki ancak birkaç dağınık yerde daha dize olarak rastlayabiliriz. Yoksa Dağlarca, şiirini felsefeye feda etmek niyetinde olmadığı gibi, şiirinin

felsefesinden çok daha güçlü ve sarsılmaz olduğunun bilinci yada sezgisiyle, felsefeyi şiirine hizmet ettirmekte, bu hizmetçiyle şiirinin dostluk ilişkisi kurmasına da ses çıkarmamakta, fakat hizmetçinin efendilik taslamasına asla izin vermemektedir.

Dağlarca üzerine oldukça kapsamlı bir inceleme yayınlayan Ahmet Soysal, **Arzu ve Varlık** adlı kitabında varlık kavramının hayat ile ilişkisine değinerek şunları söylüyor:

“Varlık” ile “Hayat” arasındaki ayrım nedir? Bunlar bir anlamda aynı şeydir. Bir anlamda da değil. “Hayat”ın yalnız insana uygun bir kavram olmadığına değindik. “Hayat” canlı yada cansız, bütün “Olan” ları belirtmektedir. Daha doğrusu, hiçbir “Olan”, tam anlamıyla cansız değildir. Örneğin toprak, tıpkı canlılar gibi, bir sıcaklıktan etkilenmektedir. Bütün “Olan” lar etki alma, oluşma, değişme özelliğine sahiptir. Bunlar, bir canlılığı gösteren özelliklerdir. Buna göre, bütün “Olan” ların bir çeşit canlılığı vardır. “Hayat” terimi bütün “Olan” ları, böyle bir canlılığa sahip olarak belirtmektedir.” Bu söylenenlere bakılarak, yine ilkçağ felsefesinde rastladığımız hylozoisme ya da animisme anlayışlarının bir izdüşümünü bulabiliriz Dağlarca’da.

Büyük ve adeta yaşayan bir şiir gövdesi oluşturan Dağlarca **Corpus**’unun felsefi boyutlarına eğildiğimizde karşımıza ilginç bir portre çıkıyor. Bir düşünür olarak Dağlarca, zaman zaman mistisizme bile göz kırpan bir metafiziği benimser görünüyor. Felsefi eğilimini bir ‘izm’e bağlayacak olursak, ona en genel anlamda “idealist” diyebiliriz. Oysa “direnış”, “başkaldırı”, toplumsal izlekler açısından bakıldığında onu varsayımsal bir siyasi yelpazenin soldaki dilimlerine yerleştirmemiz gerekir. Bu dilimlerin felsefedeki karşılığı ise, idealizmin karşıtı olan realist ve materyalist düşünce yönsemeleridir. Necip Fazıl’ın, hatta Yahya Kemal’in şiirindeki felsefi boyutlar araştırıldığında, onların dünya görüşleriyle ters düşmeyen öğelerle karşılaşırız. Benzer kimi öğelerin, Dağlarca’nın toplumsal duruşuna tekabül etmeyişi açıklanmaya muhtaç bir durumdur sanıyorum. Bir çeşit paradoks olarak karşımıza çıkan bu durumun yorumlanmasına giriştiğimde, oldukça tuhaf ama geçerli olduğunu sandığım bir sonuca vardım. Düşünce akımlarının siyasal konumlarla, toplum ve insan hakkındaki görüşlerle paralel ya da

aykırı duruşu; aydınlanma çağının ve Fransız devriminin değiştirdiği bir dñnyanın kavranışıyla ilişkilendirilebilir. Dñřünce tarihinde bir zincirleme izini bugñnden geriye bakarak sñreriz ve iki ana çizginin; idealizm ile materyalizmin tarihsel kñkenlerini, dorukları oluşturan isimlerle bağlar kurarak gñnñmize getirir, yeniden anlamlandırırız. Bñyle baktığımızda idealizm, ilerici dñřñnceye kñstek olan bir akımdır. Aklın ve bilimin, inanca ve metafiziğe karşı mñcadelesinde yol açıcı olan dñřñnce akımları idealizmin tam karşıtı bir yñnde gelişmişlerdir. Ama bu akımları ilk ortaya çıktıkları ađlar içinde, en saf halleriyle mercek altına aldığımız zaman, diyelim bir Parmenides’e “gerici”, bir Demokritos’a “ilerici” yaftalarını yağıştırmak, anlamsız olmaktan da öte, gñlñntñr. Kaldı ki, bu kadar u noktalara gitmeye gerek kalmaksızın, herhangi bir felsefe yaklaşımını siyasal konjonktñrlerin yaftalamalarıyla özetlemenin de ciddiye alınacak yñnñ pek azdır. Yine de, bñsbñtñn geçersiz sayamayız idealizm-materyalizm karşıtlığının dñnya gñrñřlerini biçimlendiren ana çerçevelerden birini oluşturduğu iddiasını. Sñzñ şuraya getirmek istiyorum, Dağlarca gñnñmñzñn ya da 18.-19. yñzyılların bir idealisti değil, bir antik ađ idealistidir. Onu bir Hegel’e değil, olsa olsa Plotinos’a bağlayabiliyoruz. Felsefi bir yaklaşım olarak geçerliliğini ortaçağda bile devam ettirmemiş olan, tñm varolanları canlı kabul etme dñřñncesi, felsefenin ta başlangıçtaki adımılarında karşılığını bulur. Onun şiirinden bize seslenen felsefe, çağların yñkñnñ sırtına alarak kaşarlanmış bir felsefe değil, alabildiğine saf, alabildiğine ilksel bir felsefedir. Dñnyaya hayretle ve hayranlıkla bakan, anlamak ve anlamlandırmak ihtiyacı ve coşkusuyla dopdolu olan, bembeyaz bir sayfaya, bir tabula rasa’ya notlar dñřen bir felsefe. Zaman tñnelinden geçerek, ya da “sñrez”in değirmi biçimde tasarlanışında ifadesini bulan eşzamanda tñm çağların birarada yaşanması dñřñncesinden hareket ederek, bu ilkçağ dñřñnñrñ çağımızın bir ozanı ile aynı bedende birarada yaşamaktadır. Herakleitos gibi, Parmenides gibi, Lucretius gibi felsefesini şiirine, şiirini felsefesine dñkmekte ve bizi, şiirinin bir ırmak gibi çok farklı ve uzak toprakları sulayarak ağıldamasıyla olduğu kadar; çok eski ve yepyeni dñřñnce yapısıyla da şaşırtıp durmaktadır.

Bellibaşlı felsefi temaların Dağlarca şiiri içerisinde biçimlenmesinin bire bir örneklerini bu konuşma kapsamında sunmayı

özellikle istemedim. Şiirleri, dikkati belli noktalara odaklayarak okumanın, onlara bütünlükleri içerisindeki şiirselliklerinden birşeyler kaybettireceğine inandığım için. Bence hiçbir gerçek şiire; akademik bir incelemenin destekleyici örneği olarak sunulmak gibi, ister istemez daraltıcı bir bakışla yaklaşmak reva görülmemeli. Ama toplantımızın ikinci bölümünde okunacak şiirleri dinlerken, belki değindiğimiz özelliklerin esintilerini yakalayabileceksiniz.

Ben konuşmamı, Fazıl Hüsni Dağlarca'yı en iyi anlamış ve en iyi anlatmış kişi olduğuna inandığım Cemal Süreyya'nın sözleriyle bağlamak istiyorum. Hem böylelikle, şiirsel bir ses yükselerek benim Dağlarca şiiri karşısında kısık, soluksuz kalan sesimi bastıracak, kuru ve cılız kalan söylemime renk katacak:

“Fazıl Hüsni Dağlarca” kendi jargonunun surları içine çekilip orada sıkı yönetim ilan eden bir şair olmuştur. (...) Geçiş dönemi Fazıl Hüsni'nün evrenden yeryüzüne inişidir. Bazen müslüman (İstanbul Fetih Destanı), bazen ulusçu (İstiklal Savaşı), bazen uluslararası (Sivaslı Karınca) bir sanatçı niteliğindedir.(...) Fazıl Hüsni sanki bu şiirleri yazarken doğayı gözlemleyen biri değil de, bütün bütüne doğanın bir parçasıdır. Sanki Fazıl Hüsni'nün şiirlerinde zeka, yukardan aklın bol pencere, ama ufak odasında dinlenirken, aşağıdan vücudun yani doğanın kan damarlı karanlık, karmaşık sokaklarında dolaşıyor, ölümlerini seviyor, hayvanlarını önüne katıp denize götürüyor.(...) Fazıl Hüsni'nün şiiri benzersiz bir yaratığın soluk alıp vermesi gibi birşeydir. (...) Gerçi neyin felsefesini yaptığı pek belli değildir; ama yapının büyüklüğü karşısında ürperirsiniz; besbelli birşey vardır, iyice bilirsiniz, ama o Fazıl Hüsni'müdür; insanların ortak destanı mıdır, doğanın bir metafiziği midir, iyice anlayamazsınız. Karanlık bir denizde güvenle yüzüyor gibidir. Bir kıyıya doğru mu gidiyor, hangi kıyıya, kıyı var mı başka denizler var mı, belli değildir”.